

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 53.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

TUSSEN HOOP EN VREES

Enige tijd geleden kreeg ik een aantal jaargangen ter inzage van een bekend vooroorlogs geïllustreerd weekblad, dat in Nederland grote bekendheid genoot. De foto's waren uit de jaren 1930 tot 1935.

Ik moet u eerlijk bekennen dat ik bij het zien van deze oude beelden het gevoel kreeg van geconfronteerd te worden met een wereld, die — voor mij — niet meer te herkennen was. Het waren *niet* de antieke trams, de ouderwetse auto's, het bezadigde straatbeeld, de haast potsierlijke kleding, die vreemd en haast onwerkelijk schenen... neen, het was vooral de gezapigheid, die uit al deze foto's sprak. Deze foto's gaven alleen maar de indruk van een veilige goudviskom, waarin de massa van ons volk leefde en zich er thuis in voelde.

Terwijl de jaren van '30 tot '35 jaren waren, waarin honderdduizenden werklozen zonder enig uitzicht leefden, waarin de dreiging van fascisme en nationaal-socialisme zich steeds scherper aftekende.

O zeker, men liet ons foto's zien, hoe sinds het optreden van Mussolini de Italiaanse treinen prachtig op tijd reden, men wist ons te vertellen dat in Duitsland de werkloosheid was verdwenen, hoe groots de autobanen waren, op Hitler's bevel aangelegd, maar men vertelde er niet bij dat deze autostrada de wegen des doods waren, waarlangs de razernij van de haat en de vernietiging zouden voortstormen.

De tijd ontbreekt om aan te tonen, hoe velen in die dagen in een onvergeeflijke onverschilligheid voortleefden tegenover deze dodelijke dreiging.

Ik wil slechts in herinnering roepen de kleingeestige moeilijkheden, die men het beste Europese cabaret — Erika Mann's Pfeffermühle — bij het optreden in Nederland in de weg legde, hoe Van Dalsum voor de V.P.R.O.-microfoon zich als het ware moest rehabiliteren voor de opvoering van „De Beul”, hoe naar aanleiding van het terugvoeren van gevluchte politieke gevangenen uit Duitsland een Nederlands minister van Justitie kon verklaren dat „een concentratie-kamp niet direct levensgevaar” betekende.

Uit al deze illustraties kon men de conclusie

trekken, dat Nederland niet capituleerde op 14 mei 1940, maar vele jaren eerder. En thans? De filmjournaals en foto-rubrieken laten ons een wereld zien vol van onrust, van angst, een wereld tussen hoop en vrees. Zeker, wij leven in wat men noemt „hoogconjunctuur”, maar in gesprekken zowel met arbeiders als met de „captains of industry” beluistert men de vrees; dit kan niet zo blijven, meent men.

Wij zien een wereld die zich steeds meer verdeelt in twee blokken, massieve blokken, waartussen geen andere toenadering meer mogelijk schijnt, dan zulk één waarbij de twee blokken met elkander in botsing komen. Waar zal het onweer losbarsten?

Het is met ons zoals met die twee Amsterdammers; toen een van hen de ander boos toevoegde: „Krijg de angst”, de ander antwoordde: „Die hoef ik niet te krijgen, die heb ik al”. Angst om Berlijn, om Algerije, om Laos, om Koeweit, om Congo, om Cuba, om Angola, om Nieuw-Guinea, om Zuid-Afrika....

Maar we willen ook blijven hopen, hopen op een gesprek in Evian of Genève, in Wenen of Moskou, of Washington of waar dan ook. Leven tussen hoop en vrees.

Er zijn onder ons, die deze spanning niet aankunnen, die voor de gevaren die zij zien dreigen de wijk zouden willen nemen. Maar zijn er nog plekken op de wereld, die bij die botsing terzijde zullen liggen, waar men de uitbarsting zal kunnen waarnemen als het gerommel van een ver onweer? En wie is vrij om te gaan en te staan, waar hij wil? Wie kan zich los maken van de banden, die hem binden aan de maatschappij, waarin hij leeft? Aan de maatschappij, waarin hij als een onderdeel met zijn eigen functie is opgenomen, en die, terwijl hij haar dient, hem zijn bestaan mogelijk maakt?

En zou het ook geen laffe vlucht zijn? Is die maatschappelijke plaats, welke wij innemen dan iets, waarvan men zich naar believen kan ontdoen; vinden wij op die plaats niet de taak, welke wij hebben te vervullen? Wanneer iemand ook al het recht zou hebben, de wijk te nemen naar een veilig oord, hij heeft niet het recht, daarmee de wijk te nemen voor zijn verantwoordelijkheid tegen-

een uitzending voor de vara-microfoon van zondag 20 augustus 1961

over de mensheid. Hij kan nooit tot die vlucht het recht hebben, indien hij zich daarmee in de onmogelijkheid zou stellen aan de eisen van die verantwoordelijkheid gehoor te geven. Verantwoordelijkheid tegenover de mensheid — dat klinkt heel gewichtig, heel zwaar. Het komt voor het gros der mensen echter neer op heel eenvoudige daden, maar het is blijkbaar niet eenvoudig, die heel eenvoudige daden trouw te stellen. Geen mens, die niet het zijne kan bijdragen tot het geluk der mensen.

Eens als volgt: „Graaf waar gij staat, want waar gij staat, is Klondijke”.

Klondijke, het oord, waarheen de gouddelvers trokken, gegrepen door de goudkoorts. Maar het oord, waar de mens het zuiverste goud kan vinden, is daar, waar hij staat. Dat wil zeggen, waar hij zijn werk verricht, waar hij leeft in zijn gezin, in zijn buurt, in zijn stad, in de verschillende bindingen van het maatschappelijk leven, waarvan hij deel uitmaakt, waarin hij kan zijn „geworteld in het bestaan”.

Laat hij daar delven, daar ligt het goud verborgen, het goud van het ware geluk. „Graaft waar gij staat, want waar gij staat, is Klondijke”.

Zo zou men tot hen, die vol vrees zouden willen vluchten, kunnen zeggen: „Ontvlucht uw angst naar de plek, waar gij staat, want waar gij staat, kan vrede zijn, vrede — veiligheid — geluk.”

Wij leven tussen hoop en vrees. Zou het kunnen zijn dat die vrees niet alleen voortkomt uit het besef, dat er uitermate gevaarlijke politieke spanningen bestaan en uitermate gevaarlijke wapenen, maar ook uit de verzaking van de eigen plicht, uit het in gebreke blijven om op de eigen plaats, aan de eigen verantwoordelijkheid voor de vrede en het geluk der mensen gehoor te geven?

Leven tussen hoop en vrees, dan denk ik aan een figuur die voor het eerst in de geschiedenis van het menselijk denken tegenover de wetenschap van de oorlog, de wetenschap van de vrede stelde. Een figuur, ook bij humanisten in Nederland niet onbekend: dan moet ik denken aan Bart de Ligt. Aanvankelijk nog predikant, moest hij in 1914 — bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog — de daaropvolgende zondag spreken in het kleine Brabantse dorp, waar hij dominee was.

Hij preekte over het meest wonderlijke woord voor die dagen, hij koos zijn tekstwoord uit een der brieven van Paulus: „Verblijdt u ten allen tijde”.

Dat betekent in 20e eeuwse Nederlands: „Wees een blijmoedig mens”. Blijmoedig — dat is iets anders dan uitbundig. Er is in deze dagen soms een uitbundige vrolijkheid, die enkel maar zo uitbundig is, omdat zij iets moet overstemmen, nl. de vrees. De vrees voor de grote ineenstorting, die de mens die als va-banque-speler door het leven gaat, vrezen moet. Die hij diep-in zeker weet, dat vroeg of laat komen gaat.

Maar — zult ge wellicht vragen — kent de

mens, die uit humanistische waarden leeft, dan geen vrees? Of heeft het humanisme een toverwoord, dat alle angst en nood doet verdwijnen? Een woord, zoals Henriëtte Roland Holst Margreet laat vragen aan Th. More, als zij zegt:

„Moed is dood in mij, o, ik bid U,
help mij, vader,
Geef mij een levenswoord, geef mij een woord

dat ik dag en nacht als een warme,
zachte troost
kan drukken tegen mijn borst
en voelen dringen zijn kracht in mij”

en dan antwoordt More:

„Zo'n wonderwoord groeit hier op aarde
niet
dochter Margreet; het hart wekt in de woorden
warm getril van leven, door zijn
eigen levenswarmte
ik kan niets, dan zó je handen streldend,
zachtjes
zeggen, hef je hart op naar de oude
helderheden
zij stralen nog . . .”

Neen, ook de humanist kan de hoogopgaande golven van de angst niet doen bedaren en de stormen van het leven niet stillen, maar in de storm, in de diepte van vrees en nood, kan en mag hij tot de ander gaan en zeggen: „Hier ben ik en ik ben je makker”, „ik sta naast je” . . . Ook al is het om ons heen angst en duisternis, daarboven en daarbuiten zijn de oceanen en de sterren en heel het universum.

Laat ik met een citaat van De Ligt mogen eindigen. In 1928 schreef hij het volgende: „Het gaat er thans vóór alles om, strijders te kweken, die zulk een geestelijke rijkdom in zich dragen, dat zij — zo nodig — door woestijnen kunnen gaan; strijders met begrip voor hun desnoods nog zo bitter lot, met inzicht in hun eigen geschiedenis en in die van heel de wereld. Strijders met kracht — ja dit vooral — om nederlagen rustig aan te durven en zonder iets te verwachten, altijd te blijven hopen.

Het gaat erom, een nieuw zelfvertrouwen te wekken, dat gegrond is in het bewustzijn deel te nemen aan de ontwikkeling van een wereldproces, dat op ontzaglijke wijze boven ons uitgaat en toch ook weer van ons doen en laten afhangt. Er is thans internationaal, behoefte aan een meer-dan-religie, waarin het katholieke gevoel van deel te hebben aan een onzichtbare universele gemeenschap één is met de calvinistische zekerheid roepen te zijn ten opzichte van de diepste beginselen een wereld-historische taak te vervullen; waarin een westers-actief verantwoordelijkheidsbewustzijn door een oosters stille, bovenbewuste, innerlijke rust gedragen wordt.

We leven tussen hoop en vrees, maar de wereld van morgen zal zijn, zoals wij zelf haar maken.

D. Th. F. d'ANGREMOND

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

DE BOOM

De boom buigt zich, zwarte hanekam
over 't steen van
de binnenplaats.

De kat richt zich op, een kreet
scheurt rauw het
smetteloos laken, wit.

De maan komt traag, dekt het leven af
met een waaier
zilverstof.

Wanda Maya

(Overgenomen uit „De Nieuwe Stem”,
febr. 1961).

Het beste in het leven van een goed mens zijn diens kleine onbekende daden van
vriendelijkheid en liefde. Wordsworth.

Wij hebben de tijd niet om te twisten. Lod. Dosfel.

Maak gebruik van wat voor talent u ook hebt: de bossen zouden erg stil zijn als
er geen andere vogels zongen dan alleen zij die het beste zingen. Henry Van Dyke.

Wie met geweld overwint, heeft zijn vijand slechts half overwonnen. John Milton.
Ik denk nooit aan de toekomst. Zij komt gauw genoeg. Albert Einstein.

Een conservatief is iemand die niet naar de nieuwe maan wil kijken uit eerbied
voor de oude. Douglas Jerrold.

Het wiel dat het hardste kraakt is het wiel dat het vet krijgt.

Een parelduiker vreest de modder niet. Multatuli.

De wereld is als een spiegel: kijk er boos in, en zij kijkt boos naar je terug;
glimlach en zij glimlacht ook. Lord Samuel.

Men draagt een ridderorde niet omdat men haar heeft, maar omdat zoveel anderen
haar niet hebben. Fliegende Blätter.

Men kan niet zo'n grote dwaasheid zeggen, of zij is al eens door een of andere
wijsgeer gezegd. Seneca.

Het verschil tussen journalistiek en literatuur is, dat journalistiek onleesbaar is en
literatuur niet wordt gelezen. Oscar Wilde.

Er zou weinig van mij overblijven indien ik alles moest afstaan, wat ik aan
anderen te danken heb. Goethe.

Grootmoedigheid is ook een wraak — de meest effectvolle zelfs.
Emanuel Wertheimer.

lezingen voor de radio

- zo. 27 aug. VARA 9.45 uur: Dr. G. W. Huygens: „Mensen die doen alsof”
zo. 3 sept. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: „Ik ben helemaal niks”
di. 5 sept. AVRO 15.30 uur: Prof. Dr. J. J. Fahrenfort: „Het vooroordeel”
zo. 10 sept. VARA 9.45 uur: Dr. Kwee Swan Liat: „Leven in een onvolmaakte
wereld”
zo. 17 sept. VARA 9.45 uur: C. M. Swiebel: „Over de economie van de overvloed”

In het jaar 399 voor Chr. wordt de zeventigjarige Socrates aangeklaagd wegens gebrek aan eerbied voor de joden, hij wordt schuldig bevonden en tenslotte ook ter dood gebracht doordat men hem de scheerlingbeker laat drinken. De Atheense democratie laat zich graag voorstaan op haar vrijheid van spreken. Hoe is men er dan toe gekomen dit eigen beginsel zo te verraden?

Socrates' aanklagers hebben gemeend dat zij door hem tot zwijgen te brengen het belang van Athene dienden. Zijn dood hebben ze niet verwacht en waarschijnlijk ook niet gewild. Athene heeft de Peloponnesische oorlog tegen Sparta verloren, een reeks revoluties doorgemaakt, en nu komt het verlangen op, de zwaar geteisterde stad terug te brengen tot de oude glorie. Vóór alles zal men dan op moeten treden tegen die nieuwlichters, die met hun spitsvondige redeneringen het oude jodengeloof ondermijnen, en de gretig luisterende jeugd beroven van wat voor de jeugd juist zo heilzaam is: vertrouwen in de voorvaderlijke moraal. En de eerste, die het dan verdient tot zwijgen gebracht te worden, is Socrates! Die klampt iedereen aan met zijn dwaze vragen, hij ziet raadsels in wat een ander heel gewoon vindt, en zijn handigheid in het debat brengt menig eenzaam burger ertoe te twijfelen over dingen, die hij tevoren zo zeker wist.

Socrates' aanklagers hebben hem verward met de in deze zelfde tijd optredende „sophisten”. Deze rondtrekkende leraren populariseerden de filosofie en predikten niet zelden een bedenkelijk scepticisme: van een algemeen-geldige waarheid kan nooit gesproken worden, dus waarom dan te zoeken naar wat toch niet te vinden is. Als je met evenveel recht over alles twee volkomen tegengestelde oordelen kunt uitspreken, dan komt het er alleen nog maar op aan, het oordeel dat de meeste voordelen biedt, ingang te doen vinden. En dat moet men doen met behulp van frasen, drogredenen en alle middelen, die men bedenken kan, en het gebruik daarvan behoeft men ook daarom niet te schuwen, omdat met de tegenstelling „waar—onwaar” ook die tussen „goed” en „slecht” is vervaagd of vervallen.

Ook Socrates staat kritisch tegenover dat, wat door de traditie geheiligd heet, en hij denkt er niet aan de opvattingen der vaders klakkeloos over te nemen. Maar daarmee houdt zijn overeenkomst met de sophisten ook op. Tegenover hun gemakzuchtige scepsis, die alle waarheid en zedelijkheid problematisch maakt, staat Socrates' overtuiging dat er een algemeen-geldige waarheid moet zijn en dat die in principe kan worden gevonden. Hij zelf is niet in het bezit van die waarheid. Hij is niet zoals de sophisten een wijs man, hij is alleen begerig naar wijsheid, in de volle zin van het woord filosoof, wijsgeer.

De sophisten luchten graag hun kennis in een uitvoerige, ook naar de vorm zeer verzorgde voordracht, Socrates, die geen kennis kan etaleren — het enige wat hij weet is juist dit éne, dat hij niets weet — doet iets anders: hij *vraagt*. Waar hij maar kan, klampt hij de mensen aan en stelt hun vragen, en altijd over hetzelfde: over wat goed is en wat de mens behoort te doen. Architecten, scheepsbouwers, zeelui en medici hebben allen een klaar besef over wat zij moeten doen als vaklieden. Zij moeten het huis bouwen of het schip, de zeereis volbrengen, de gezondheid herstellen of in stand houden, en zij weten, met welke middelen zij dit doel kunnen bereiken. Ieder weet op zijn beperkt gebied wat dan „goed” is. Maar op het gebied van het totale leven, daar weet niemand van een na te streven doel, niemand is dan deskundig, en Socrates blijft uitzien naar het koninklijke weten, dat aan het leven een vaste richting kan geven en de mensen kan leren wat zij moeten doen. Maar bij vragen alleen blijft het niet. Want ieder, met wie hij een gesprek aanknoopt, begint met te menen dat hij op Socrates' vragen gemakkelijk kan antwoorden. Maar Socrates leert het hen wel anders! Zo wordt hij de gevreesde ontmaskeraar van alle op schijnwijsheid berustende aanmatiging, hij wordt een onrustzaaiër, die zich wel veel vijanden moet maken. Maar tegenover dezen staan zijn verweerders, die eenmaal door hem zijn gepakt en zijn grootheid beseffen als zij zien, dat zijn leven geheel in harmonie is met zijn woorden. De waarde van de deugd wordt door hem niet alleen met de lippen beleden, maar zonder enige ophef als het ware vóórgeleefd. De grootste van deze „leerlingen”, Plato, heeft in zijn *Verdedigingsrede van Socrates* een portret ten voeten uit getekend van de geliefde meester.¹⁾

Men heeft wel de vraag gesteld: was Socrates eigenlijk een filosoof? Waar is dan zijn leer? Die is er niet. Is hij dan niet veeleer een soort profeet, een prediker? Nee, Socrates preekt niet, trouwens wat zou hij moeten preken, Socrates vraagt. Natuurlijk is er van Socrates een geweldige morele werking uitgegaan maar toch is deze invloed niet het belangrijkste. Het bereiken van filosofische resultaten is niet een onmisbare voorwaarde voor het filosoof zijn. Er is ook nog zo iets als een filosofische geesteshouding. En die was bij uitstek eigen aan Socrates, die in de *Apologie* zegt: „Een leven zonder onderzoek lijkt mij niet levenswaard”, en die altijd en onder alle omstandigheden bereid was de laatste verworven overtuigingen opnieuw te toetsen.

LIBBE VAN DER WAL

¹⁾ Men leze de voortreffelijke vertaling van Prof. Dr. D. Loenen.

Humanistische Correspondentiekkring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht.

(adv.)